

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ГАЙДАШ АННА ВЛАДИСЛАВІВНА

УДК 82-2(73):159.922.63

**ДИСКУРС СТАРІННЯ У ДРАМАТУРГІЇ США:
ПРОБЛЕМНЕ ПОЛЕ, СЕМАНТИКА, ПОЕТИКА**

10.01.04 – література зарубіжних країн

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філологічних наук

Київ – 2020

Дисертацією є монографія.

Роботу виконано на кафедрі української літератури і компаративістики Київського університету імені Бориса Грінченка.

Науковий консультант: доктор філологічних наук, професор
ВИСОЦЬКА Наталія Олександрівна,
Київський національний лінгвістичний
університет, професор кафедри теорії та
історії світової літератури імені професора
В. І. Фесенко.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук
ОВЧАРЕНКО Наталія Федорівна,
Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН
України, завідувач відділу світової літератури

доктор філологічних наук, професор
ВАСИЛЬЄВ Євген Михайлович,
Рівненський державний гуманітарний
університет,
завідувач кафедри теорії та історії світової
літератури;

доктор філологічних наук, доцент,
ГОН Олександр Мойсейович,
Київський національний університет імені
Тараса Шевченка,
професор кафедри іноземних мов Інституту
міжнародних відносин.

Захист відбудеться «22» грудня 2020 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.39 в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (01601, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 14, актовий зал).

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці імені М.О. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка (01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, к. 12).

Автореферат розісланий «17» листопада 2020 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

Н. О. Любарець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Література як форма духовної діяльності людини чутливо реагує на поточні демографічні зміни у віковій структурі населення планети, які швидко знаходять відображення в художніх текстах. Значно збільшена середня тривалість життя привертає сьогодні увагу не лише вузьких фахівців-геронтологів, а й широке коло науковців, з гуманітаріями включно. Одним із проєктів, що демонструють взаємодію красного письменства з пізньою зрілістю та процесами старіння, стає літературознавча геронтологія.

Ця галузь знань вивчає літній вік крізь призму художньої літератури з метою сприяти суспільному переосмисленню конструкцій старіння та дати соціуму уявлення про те, що означає старіти. Якщо у попередні епохи старість як фаза життя сприймалася, здебільшого, зі знаком мінус, то за останнє століття відбулися суспільні зміни на користь розуміння літнього віку як часу внутрішнього збагачення (Є. Стосінкайте). Зосереджена здебільшого на вивченні дискурсу старіння літніх представників персоносфери художніх творів, літературознавча геронтологія формується в надрах «досліджень віку» (age studies), представники якої аналізують репрезентації дорослішання різних вікових категорій, у тому числі, і молодих персонажів.

Представники літературознавчої геронтології ставлять у рамках цієї галузі широке коло питань. Так, існує потреба в акцентуванні літературознавчої призми при залученні геронтологічного знання для вивчення фікціональних репрезентацій старіння у художніх текстах (А. Елмінді). Необхідно також комбінувати оптимістичний погляд на позитивні аспекти старості у творах, де присутній відповідний дискурс, із усвідомленою аналітикою щодо невідворотних процесів зниження вітальності у третьому і четвертому віці (Е. Грейсон). Практично всіх літературознавців, які вивчають маніфестації пізньої зрілості, поєднує усвідомлення неприпустимості зневажливого ставлення до людини, яка перестала бути соціально ефективною через свою вікову приналежність і яка стає прототипом літніх персонажів у художній літературі. Це усвідомлення є першим кроком у протистоянні ейджизму, підвалини якого іманентні ментальності західної цивілізації. Відтак, дослідження художніх варіацій зображення геронтогенезу (букв. «становлення старості», Е. Крайніков) стає ефективним інструментом для мінімізації стереотипних уявлень про старість, що в цілому сприяє плідній взаємодії між різними поколіннями у суспільстві та органічному сприйняттю літнім суб'єктом власної ідентичності. Крім того, наукові праці представників літературознавчої геронтології збагачують емпірично-орієнтовані дисципліни (геронтологію, медицину, соціологію) експлікаціями внутрішніх та особистих переживань процесів старіння на матеріалі персоносфери красного письменства.

Як ілюстративний художній матеріал для вивчення особливостей геронтогенезу науковці обирають, здебільшого, прозові тексти (Б.Ваксман,

К.М. Вудворд, Д.Гремсхеммер-Хол, А.Дефалко, С.Еделстайн, Дж. Кінг, У.Крібернегт, Р.Маєрхофер, М.Оро-Пік'єрас, К.Рук, Х.Смолл, М. Хепворт), що утворює нерівномірність у розумінні процесів старіння в інших родо-жанрових формах, зокрема драматургії. Відтак, актуальною постає потреба інтерпретації п'єс та їхнього театрального виміру в рамках репрезентацій старіння.

Попри нетотожність драматургічного тексту театральній виставі, драма продовжує виконувати у суспільстві соціально-терапевтичні функції. Народившись у ритуалі, вона стала однією з перших форм комунікації, чия потужна соціальна функція полягає у служінні суспільству (П. Штефанек). Драматична сконденсованість і насиченість художнього світу п'єси, зумовлена вимогами сценічності, в той час, як інтерактивність, закладена у форматі театральної вистави, дозволяє драмі виразно й наочно (через фізичне тіло актора) представляти маркери старіння. Це, своєю чергою, спричиняє потребу у залученні до аналізу вікової динаміки старіння в драматургії вистав за п'єсами з геронтологічними акцентами.

Цілеспрямоване прочитання старості та процесів старіння крізь призму драматургії здійснюють британський драмо- і театрознавець Майкл Менген («Старіння на сцені», 2013) та американська дослідниця Валері Барнс Ліпскоум (низка статей, присвячених аналізу театральних вистав із віковими аспектами старіння). У дослідженнях віку з-поміж інших жанрових форм художньої літератури Маргарет Гуллетт звертається до можливостей драми щодо реалізації на сцені викликів тілесності у літньому віці. Доцільність дослідження питань старіння та старості на матеріалі драми підкріплюється теорією комунікацій Кеннета Берка, згідно з якою драма пояснює всі соціальні взаємодії людини і є «інструментом для життя» разом з іншими жанроформами літератури та мистецтва (Л. Світцький). Якщо розглядати геронтогенез як адаптацію, перебудову і перемикання на новий режим функціонування (П. Лосєва), то виявляється, що сучасна драматургія активно постачає «інструменти» для здійснення таких трансформацій. Щороку з'являються нові драматургічні тексти, присвячені темам старіння та літнього віку, а театри здійснюють нові постановки, у тому числі й класичних творів драматургів США, увиразнюючи вимір геронтогенезу, що засвідчує дедалі більший інтерес світової сцени до вікових аспектів старіння.

Отже, **актуальність** теми дисертації зумовлена необхідністю літературознавчого дослідження художніх репрезентацій літнього віку у знакових текстах для сцени (зокрема, американських драматургів) у діахронічному та синхронічному аспектах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри української літератури і компаративістики та кафедри світової літератури Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка в межах комплексної теми «Типологія ідентичностей у художньому і критичному дискурсах» (№ 0117U005200). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 3

від 26 березня 2015 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати семантичне наповнення та засоби художньої реалізації вікової динаміки старіння в драматургії та простежити їхню реалізацію на матеріалі п'єс США із залученням типологічних паралелей із творами інших національних літератур та з подальшою перспективою застосування цієї концепції в інших родо-жанрових системах літератури.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- окреслити проблемне поле питань, пов'язаних із визначенням та дескрипцією вікової динаміки старіння;
- висвітлити поняття літературознавчої геронтології як сфери дослідження дискурсу старіння у художній літературі, простежити формування цієї царини гуманітарного знання та виділити його термінологічний інструментарій;
- розглянути феномен ейджизму як стереотипного потрактування літнього віку в художньому та соціокультурному дискурсі США та проаналізувати стратегії мінімізації ейджистських стереотипів в американській драматургії;
- з'ясувати діахронічні особливості представлення старості й старіння у зв'язку з історико-культурними та соціально-правовими чинниками доби у знакових п'єсах світової драматургії загалом та драми США зокрема;
- обґрунтувати стратегію «перегляду життя» як смислотворчого прийому зображення динаміки старіння в драматургії США;
- представити типологію ремінісценцій і застосувати її до аналізу художньої природи дискурсу старіння;
- означити місце міжпоколінєвих конфліктів (МК) у драматургічному розгортанні дискурсу старіння з теоретичних, історико-культурних та літературознавчих позицій;
- схарактеризувати жанрові різновиди дискурсу старіння в драматургії;
- вирізнити змістові й формальні топоси дискурсу старіння у сучасній драматургії США;
- розглянути архетипи мудрого старця/старої та їхні прояви в історії драми;
- артикулювати особливості творчості у пізній зрілості через персонифікацію драматургічних текстів;
- окреслити діалектику еротико-танатичної взаємодії при конструюванні драматургами інтимного простору дійових осіб літнього віку;
- з'ясувати основні геронтологічні маркери літніх персонажів та їхню семантичну наповненість у канві літературних текстів різних історичних періодів.

Об'єктом дослідження стали понад п'ятдесят п'єс драматургів США, серед яких такі знакові твори, як «Кохання під берестками» (*Desire Under the Elms*) Ю.О'Ніла, «Смерть комівояжера» (*Death of a Salesman*) А.Міллера, «Скляний звіринець» (*The Glass Menagerie*) Т.Вільямса, «Довга різдвяна

вечеря» (*The Long Christmas Dinner*) Т.Вайлдера, «Три високі жінки» (*Three Tall Women*), «Американська мрія» (*The American Dream*) і «Все скінчено» (*All Over*) Е.Олбі, «Поступися місцем!» (*Make Way For Tomorrow*) В.Дельмар, «М.Баттерфляй» (*M.Butterfly*) Д.Хуанга, «Серпень: округ Осейдж» (*August: Osage County*) Т.Леттса; а також низка менш відомих в Україні американських п'єс.

Предметом дослідження є специфіка літературно-художньої репрезентації динаміки старіння у драматургічних текстах, її основні семантичні і поетикальні аспекти у контексті жанро- та смислотворення.

Теоретико-методологічним підґрунтям дисертації стали праці розробників літературознавчої геронтології (Е. Вайєтт-Браун та Б. Вайєтт-Браун, Б. Ваксман, Д. Воллас, К. М. Вудворд, Д. Гремсхеммер-Хол, М. М. Гуллетт, А. Дефалко, С. Еделстайн, Дж. Кінг, У. Крібернегт, В. Ліпскоум, Р. Маєрхофер, М. Оро-Пік'єрас, Е. Саїд, Х. Смолл, С. Фалкус, Т. М. Фолкнер, Л. Хатчен та М. Хатчен, С. Б. Хеннберг, М. Хепворт); здобутки вітчизняних і зарубіжних науковців у царині теорії драми (Б. Асмут, Б. Брехт, О. Бондарева, Є. Васильєв, В. Ліпскоум, Х.-Т. Леман, Дж. Мелкін, П. Сонді, А. Фаворіні); дослідження з історії американської драматургії (К. Бігсбі, Н. Висоцька, Н. Залесова, Г. Злобин, А. Зорницький, М. Коренева, Ю. Макаренко, В. Паверман, У. Фарина, П. Шредер) та історії західноєвропейської драми (Т. Бриглеб, Ж. Грір, А. Геніс, М. Есслін, Б. Зингерман, О. Клековкін, Т. Свєрбілова, В. Ярхо); роботи з архетипної критики (С. Аверинцев, Г. Башляр, Є. Мелетинський, С. Пригодій, К. Г. Юнг); біологічні, антропологічні, соціологічні, психоаналітичні праці, дотичні до дискурсу старіння (Т. Алексеєнко, Ф. Арьєс, Б. Бастль, К. Батаєва, Р. Батлер, С. де Бовуар, Й. Гейзінга, Б. Гиленсон, М. Грмек, П. Гуревич, Л. Дьяченко, Н. Єрмак, М. Єрмолаєва, М. Еліаде, С. Зоннтаг, Т. Р. Коул, Е. Крайніков, Р. Красильников, И. Изотова, Є. Ільїн, Д. Калшед, О. Каплан, О. Левінсон, О. Смолькін, О. Тополь, Д. Фішер, З. Фройд); дослідження з історії та теорії літератури загалом (Г. Брандес, Т. Денисова, П. Долженков, Е. Елліотт, С. Жулкевський, Т. Іглтон, В. Катаєв, Г. Покидько, Т. Рязанцева, А. Чудаков).

Методи дослідження. У дисертації (монографії) застосовано відповідну методологію: історико-культурний, порівняльно-історичний та типологічний методи для вивчення діахронних аспектів літературних взаємин, а також співвіднесення літературних явищ драматургії у синхронії для встановлення тематичних, образних, жанрових, стильових подібностей. Метод «ретельного прочитання», мотивний та топологічний підходи використані для аналізу семантико-поетикальних особливостей творів для сцени. Окремі положення теорії драми застосовано для інтерпретацій драматичного конфлікту, композиційної побудови, персонажної сфери та інших аспектів драми, необхідних для розгляду п'єс із віковими аспектами старіння. Архетипну критику було залучено для аналізу міфологічних архетипів мудрих старців у драмі різних періодів, особливо творах античності.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *вперше* в

українському літературознавстві запропоновано комплексне дослідження знакових творів з корпусу драматургії США у ракурсі літературознавчої геронтології. Впроваджені до літературознавчого обігу поняття ЛГ (літературознавчої геронтології), ейджизм, концепція «успішного старіння», самостереотипізація, геронтомаркер. Було обґрунтовано доцільність наукової рефлексії щодо дискурсу вікової динаміки старіння. З'ясовані такі основні компоненти дискурсу вікової динаміки старіння, як МК, «перегляд життя» із класифікацією ремінісценцій, різновиди п'єси-спогаду та «історії хвороби», гетеротопія геріатричних будинків, переплетення еротико-танатичних первнів, мистецький *late style*. Вперше у вітчизняній американістиці приділено наукову увагу низці сучасних драматургічних творів США.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані під час викладання навчальних курсів з теорії та історії світової літератури, спецкурсів, присвячених проблемам літератури та/або драматургії США; написання підручників, посібників, монографій; для подальшого вивчення вікових аспектів художньої літератури.

Апробація результатів дослідження. Основні положення монографії обговорено й рекомендовано до захисту на засіданні кафедри української літератури і компаративістики Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 7 від 12 грудня 2019 року).

Базові положення дисертації (монографії) викладено в доповідях на семінарах і симпозіумах, різного рівня конференціях, зокрема *міжнародних*: у Київському університеті імені Бориса Грінченка – VI щорічна Міжнародна наукова конференція “Літературний процес: на перехресті глобалізаційних викликів” (2015), VII щорічна міжнародна наукова конференція “Літературний процес: становлення ідентичностей” (2016), VIII Міжнародна наукова конференція «Літературний процес: трансгресії революцій» (2017), IX Міжнародна наукова конференція «Літературний процес: полівекторність сучасного світу (людина, рух, простір, час)» (2018), X Міжнародна наукова конференція “Літературний процес: моделі, матриці, категорії” (2019); у Київському національному лінгвістичному університеті – Міжнародна наукова конференція «Транскультурні коди літературного дискурсу» (2015), Міжнародна наукова конференція “Поетика дому” (2016), Міжнародна наукова конференція «Видовищні форми ігрової культури: літературні проєкції» (2017); Міжнародна науково-практична конференція “Зарубіжні письменники і Україна” (Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка, 2016 р.); IX Міжнародна науково-практична конференція “Американські та британські студії: мовознавство, літературознавство, міжкультурна комунікація” (Національний авіаційний університет, 2016 р.); XI Міжнародна науково-практична конференція «Мови і світ: дослідження та викладання» (Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, 2017 р.); Міжнародна наукова конференція “Dlaczego nie ma tu wielkich pisarek i inne pytania o KANON” (Гданський університет, 2014 р.); Міжнародна наукова

конференція “Wordstruck: American artists as readers, writers and literati” (Університет Марії Кюрі-Склодовської, 2015 р.); Міжнародна наукова конференція “Homeliness, Domesticity and Security in American Culture” (Варшавський університет, 2015 р.); Міжнародна конференція “21st Century Feminist Praxes, Ontologies and Materialities” (Центральноєвропейський університет, 2016 р.); Міжнародний науковий семінар «Молодість/старість у мові, літературі, культурі та мистецтві» (Природничо-гуманітарний університет у м. Седльце, 2016 р.); Міжнародна конференція «Perspectives on/for Ageing with Disability: Cultural Representations» (Варшавський університет, 2016 р.); Міжнародна конференція «Figuring Vulnerabilities and Creative Resistance: Contemporary Femininities and Masculinities in North American and Polish Life Writing, Film and Comics» (Вроцлавський університет, 2018 р.); у Чорноморському державному університеті ім. Петра Могили – Всеукраїнська наукова конференція «Онтологія літератури в сучасному комунікативному просторі» (2015), Міжнародна наукова конференція “Біополітичний вимір літературних студій” (2016), Всеукраїнська наукова конференція «Кордони, межі й помежів'я в літературі» (2017).

Публікації. Результати дослідження опубліковано: у монографії (24,18 ум. др. арк.) і у 30 наукових публікаціях, з яких 19 – у фахових виданнях України, 4 – у закордонних виданнях, 7 статей додатково відображають наукові результати дисертації.

Завдання дослідження визначили **структуру дисертації (монографії)**. Складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури (454 позиції). Загальний обсяг дисертації (монографії) – 416 сторінок, із них – 381 сторінка основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено мету та завдання дисертації, предмет, об'єкт, теоретико-методологічну базу дослідження, наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів.

Перший розділ «**Дискурс старіння: теоретичний, історико-культурний, літературознавчий аспекти**» складається з трьох підрозділів, які визначають напрям літературознавчої геронтології, актуальний у зв'язку з інтенсивним зростанням частки літніх людей у сучасному суспільстві, простежують формування дискурсу старіння та характеризують його основні поняття.

У підрозділі *1.1. «Концепції старіння у контексті ЛГ»* виокремлюються біологічні, психологічні, соціологічні, філософські, культурологічні та літературознавчі підходи до феномену старіння крізь призму художньої словесності. Увага приділяється терміну «літературознавча геронтологія», яке вперше застосувала Е.Вайетт-Браун у контексті науки про літературу. Простежено, як це поняття трансформувалося у працях Енн Вайетт-Браун,

Барбари Ваксман, Томаса М. Фолкнера, Кетлін Вудворд, Майкла Хепворта, Хелен Смолл, Роберти Маєрхофер, Майкла Менгена, Марісель Оро-Пік'єрас, Улли Крібернегг, Сари Фалкус, Дагмар Гремсхеммер-Хол та інших впродовж останніх тридцяти років.

Нова галузь літературознавства звертається до філософсько-онтологічних, соціальних, психологічних та прикладних напрямів геронтології. Гуманітарії-геронтологи переважно застосовують метод повільного читання тексту для дослідження його геронтологічних сигналів у прагненні пролити світло на ті питання літнього віку та старості, які залишалися непоміченими. На відміну від біологічних та медичних напрямів геронтології, які тривалий час розглядали старість як процес деградації індивіда, що посилює дискримінацію старших представників суспільства лише на підставі їхнього віку, гуманітарні напрями науки про старість та старіння долають замкнену дихотомію потужної молодості / немічної старості з акцентом на геронтоцентричній картині світу (децентралізованого, плюралістичного погляду, імагологічного підходів). ЛГ зосереджується на зображенні геронтогенезу в літературному творі, що усвідомлюється як реалізація індивідуально авторської й водночас соціальної, групової картини світу певного періоду. Її дослідники зосереджують увагу на репрезентації в художньому тексті як фізіологічних, так і психологічних та соціальних аспектів старіння: тілесних змін пізньої дорослості, збереження автономності літніх людей, обраних стратегій старіння та типів спогадів, задоволеності власним життям у третьому віці тощо. Ці чинники дають змогу пояснити причини маргіналізації, а нерідко й стигматизації людей літнього віку в соціумі, а також пояснити зміну в їхньому статусі протягом історії людства: перетворення із символу мудрості та об'єкта пошани на зневаженого й часто ігнорованого члена суспільства. Тому ЛГ зосереджується, головне, на дослідженні художніх моделей соціальних, психологічних і духовних потреб людини у період пізньої зрілості та етики міжпоколінневих стосунків на різних рівнях.

На основі ідей С. де Бовуар, Е.Вайєтт-Браун, Б.Ваксман, Т.М.Фолкнера, К.Вудворд, М.Хепворта, Х.Смолл, Р.Маєрхофер, М.Менгена, М.Оро-Пік'єрас, У.Крібернегг, С.Фалкус і Д.Гремсхеммер-Хол формуються такі проблемно-тематичні вузли, що використовуються у художніх репрезентаціях старіння для означення його вікової динаміки: конфлікт поколінь літніх дійових осіб та їхніх дорослих дітей; переосмислення прожитого досвіду; специфіка функціонування геріатричних закладів; нерозривність еротико-танатичних мотивів у зображенні людей третього віку; творчість у пізній зрілості як підсумок прожитого життя.

У підрозділі 1.2. «Дискурс старіння у західній літературі: діахронічний зріз» обґрунтована необхідність соціопсихологічного та історико-культурного аналізу феномену старіння, осягнення якого неможливе без вивчення його діахронічної траєкторії у відповідному суспільстві. Окреслені основні віхи суспільних та художніх репрезентацій старіння в західній цивілізації в історичній перспективі на основі філософських,

антропологічних та історичних праць С. де Бовуар, Д.Х. Фішера, Т.Р. Коула та інших. Простежені репрезентації літнього віку у знакових творах античності, середньовіччя, Відродження, XVII, XVIII, XIX та XX ст. у в'язці з антропологічними спостереженнями кожного конкретного періоду.

Релігійно-общинне розуміння старості простежується у західній цивілізації протягом від до-античних часів до кінця XVII ст. З одного боку, в окремих художніх текстах античного періоду літні персонажі змодельовані з великою повагою (трагедії Есхіла, Софокла, Еврипіда); з іншого – через міжпоколіннєві конфлікти література була сповнена гострою і гіркою сатиричністю, спрямованою на літніх осіб, репрезентованих як схиблених тиранів (комедії Аристофана й Плавта). У драмах епохи Реставрації та елизаветинського театру («Сліпий жебрак з Олександрії» Дж. Чапмена, «Незадоволений» Дж. Марстона, «Спіймати старого» Т. Міддлтона, «Вольпоне або Лис» і «Варфоломеїв ярмарок» Б. Джонсона, «Венеціанський купець» В. Шекспіра, «Мальтійський єврей» К. Марлоу) відчутний відгомін бунту проти викликів тілесності у літньому віці, проти суспільних переконань, що старість апріорі означає втрату фізичних і розумових здібностей, проти вимог «розсуспільнення» літніх англійців із дотриманням пристойної поведінки.

У період з XVIII по XX ст. у Західній Європі та США відбувається різкий перехід до науково-індивідуалістичного сприйняття геронтогенезу. Старість дедалі більше асоціюється із втратою патріархальної влади, усвідомлення чого формує новий тип літньої людини в англо-американській літературі: персонажі С. Колріджа («Поема про Старого Мореплавця»), В. Вордсворта («Старий жебрак з Кемберленду», «Подорож старого», «Саймон Лі, старий мисливець»), В. Ірвінга («Ріп Ван Вінкль») уособлюють образ Іншого як маргіналізованого й безпритульного. З кінця XVIII ст. у США розвивається культ молодості. Із збільшенням кількості літніх американців до старості почали ставитися із підвищеним презирством. Якщо для пуритан старіння було сповнене динаміки й сакральності, то для трансценденталістів це був процес занепаду. Тому, наприклад, у популярній комедії XIX ст. А. К. Моуетт «Мода» дійові особи похилого віку все ще стереотипно зображені або як уособлення мудрості, або як об'єкти глузування. Соціум ще протягом тривалого часу зберігав такий полярний підхід до питання старіння, сприймаючи літніх людей або з особливим пієтетом, або зі зневагою.

З'ясовано, що домінантним аспектом дискурсу старіння в художній літературі впродовж тривалого часу був і залишається мотивний комплекс міжпоколіннєвих конфліктів. Сучасний дискурс вікової динаміки старіння в художній літературі розробляє також репрезентації повсякденного життя літніх персонажів, відтворює їх місце й роль в соціумі, стосунки з сім'єю та питання трансцендентності. Висновується, що суспільне ставлення до геронтогенезу та його літературні вияви зазнавали драматичних, інколи полярних змін упродовж понад двох тисячоліть. Гуманітарії одноставні в тому, що старість і старіння слід досліджувати як продукт різноманітних чинників, зумовлених не лише біологічно чи психологічно, а й культурно

(де Бовуар, Т. Коул, Д. Фішер, О. Тополь), оскільки уявлення про «період згасання» значною мірою сформоване самим людством ще в давні часи. Втім справжнім «згасанням» період геронтогенезу став тільки останніми століттями, і значною мірою – через відрив від практичної діяльності.

У підрозділі 1.3. «Функціонування стереотипів ейджизму в сучасному соціокультурному просторі» проаналізоване ключове поняття «вік», семантичні конотації якого виховали геронтофобну ментальність західної цивілізації, та власне термін ейджизм (англ. дискримінація на підставі віку). Представники ЛГ демонструють, якими старість та старіння постають у літературних текстах різних епох. Результати їхньої праці суголосні дослідженням соціологів, подаючи загальну картину значно контрастніше, глибше й трагічніше: літні люди змушені щодня мати справу з численними негативними стереотипами, крізь призму яких їх сприймають молодші представники суспільства, і, як це не прикро – почасти й вони самі: адже перш, ніж переступити поріг старості, вони також були носіями ейджистських стереотипів. Фактично сучасне суспільство продовжує жити серед цих наліпок у полоні ейджизму: літнім людям ледь не відмовляють у інтелектуальній спроможності, у когнітивній повноцінності, у можливості сексуальної активності й навіть – елементарній самостійності в побуті. Геріатрія успішно закріпила за старою людиною статус «хворого» незалежно від того, у якому стані вона перебуває насправді, всіляко підживлюючи ці стереотипи.

Зародки ейджизму простежуються у номінації «вік», первісний зміст якого («життєва сила») з часом втратився, набувши значення занепаду. Так, в англійській мові переламним для цього поняття став початок XIV ст.: якщо досі слово «вік» демонструвало переважно позитивні або нейтральні конотації, то від цього часу його потенційними семами стали «немічність» та «дряхлість». Це засвідчує формування стійких ейджистських стереотипів та дискримінація літніх людей.

До XIV ст. ситуація була іншою, про що свідчить попередній літературний геронтологічний дискурс. Наприклад, старість у каноні Старого Завіту, як правило, асоціюється з мудрістю, внутрішньою силою та благословенням. Хоч старість і означала фізичну кволість, тенденція вживання мовних виразників цього концепту засвідчує його позитивну і лише зрідка – нейтральну семантику. Від XIV ст. ейджистські тенденції наростають. У повсякденному житті вони перетворилися у стійкі стереотипні реакції, що виявляється й на рівні мовленнєвої поведінки: про людину, яка виконує свою роботу гірше, ніж раніше, кажуть «вона старіє», поширеними стають образливі вирази, які дискримінують літніх людей. Про негативне ставлення до старості свідчить і чимала кількість геронтологічних евфемізмів (на кшталт «поважного віку», «з особливими потребами», «старої школи») та компліментів, які апелюють до віку: наприклад, «ви не виглядаєте на свій вік», що рівноцінно твердженню «ви не виглядаєте настільки ж старими і ослабленими, як більшість людей вашого віку» тощо. Дбайливо дібрані евфемізми нагадують, що необачна згадка про вік може образити людину, а

отже, постулюють старість як щось образливе і принизливе. Ейджистські висловлювання не просто стали органічною частиною мовленнєвої реальності – вони увійшли у підсвідомість носіїв мови. Негативні геронтологічні тенденції сучасного соціуму знайшли відображення й у художніх творах, зокрема, драматургії.

У другому розділі «**Дискурс старіння у знакових драматургічних текстах світової літератури**» представлено аналіз драматургічних моделей взаємодії дійових осіб, які досягли старості, із соціумом і молодшим поколінням зокрема. В історичній ретроспективі розглянуті стратегії старіння, обрані персонажами тих творів, які найяскравіше репрезентують семантичну наповненість концепту старості в європейській літературі для театру свого періоду. Це дає змогу типологічно узагальнити особливості зображення персонажів похилого віку на зорі красного письменства й простежити, яким шляхом відбувалася трансформація цих образів у наступні епохи, зокрема в драматургії США.

2.1. «*Міфологічні архетипи мудрих старих у давньогрецькій трагедії*». Дослідження проблемно-семантичних і міфопоетичних репрезентацій геронтогенезу в західній традиції дозволяє простежити трансформацію образів Старого і Старої, в яких відбувається перенесення акцентів із метафізичного на побутовий аспект старості. За допомогою архетипної критики проаналізовані літні дійові особи, присутні вже у перших драматичних творах західної писемної традиції – давньогрецьких драмах. Архетипи Старого і Старої виявляються ефективними й у драматичних творах всіх наступних епох, що доводить їхню вагому цивілізаційну роль.

У давньогрецькій драматургії класичного періоду мотив старця пов'язаний із напруженими конфліктними ситуаціями, часто поєднаний із мотивом холотропних станів персонажів, переважно снами чи видіннями, які виникають у час духовного напруження чи сильного потрясіння. Античній трагедії властиві два варіанти вияву архетипу мудрого Старця. Перший – в образах окремих персонажів, часто другорядних дійових осіб («Цар Едіп», «Едіп у Колоні» і «Антигона» Софокла). Другий – через збірний образ хору старійшин, який виконує функції оповідача, висловлює філософські міркування автора тощо. Іноді ці два способи представлення архетипу Старця поєднуються в одному творі (наприклад, у «Персах» Есхіла). Архетип мудрого Старого в юнгіанському розумінні втілюється переважно в образах літніх дійових осіб трагедійного жанру. Серед них виділяються софоклівські образи Тіресія і старого Едіпа, які втілюють мудрість духовну, певною мірою навіть божественну. За Лаканом, вони перебувають у пограничному стані між життям та смертю, що спричинений самотністю. Можливо, саме тому герої Софокла втратили зір: вони перестали бачити світ фізичний, натомість їм відкрився світ духовний. Для дійових осіб драм Еврипіда мудрість (яка інколи підмінюється хитрістю) є життєвою, набутою протягом років завдяки спостереженню. Життєва мудрість відхиляється від істини, вона репрезентує «правду старості» за Арістотелем: навчені досвідом, літні люди йдуть на компроміси, яких не знає молодість, часто це компроміси з нормами моралі

чи совістю.

Те, що хор у давньогрецькій трагедії репрезентований соціально-демографічною категорією старійшин, свідчить про важливе місце архетипу Старого у розумінні світу давніми еллінами. Акторами театрального хору є узагальнений образ літньої дійової особи, до якої звертаються у громадських справах, зокрема, для прийняття важливих рішень. Тож процеси старіння тривають активно, а літні дійові особи не стають пасивними спостерігачами чи відчуженою віковою групою.

У підрозділі 2.2. *«Ейджистські зображення процесів старіння в античній комедії»* геронтологічний вимір жанру комедії демонструє спектр стереотипів античного суспільства щодо старіння й старості, а також ейджистську сутність тогочасного суспільства. Ідеться про інтелектуальну дискримінацію літніх людей, ствердження їхньої неспроможності чогось навчитися. Такий погляд мав бути настільки усталеним, що закарбувався у свідомості самих літніх людей. Якщо в комедіях Арістофана (*«Хмари»*, *«Оси»*) та Менандра (*«Відлюдник»*) літні персонажі часто виступають в ролі центральних дійових осіб, то в давньоримській традиції така тенденція відсутня за винятком комедії Плавта *«Скарб»*.

З'ясовано, що комедії Арістофана, Менандра, Плавта і Теренція конструюють образ літньої людини у вимірі стереотипів ейджистської свідомості. Якщо еллінська трагедія репрезентує потужний зв'язок із міфологічною свідомістю та інкорпорує архетип мудрого старого як «вищий духовний синтез» (на прикладі образу Тіресія у Фіванському циклі Софокла), то аттична і римська комедії розробляють переважно сімейно-побутову тематику та формують стереотипно невтішні образи літнього віку. Часто це персонажі збірного типу із гіпертрофованою негативною рисою – нездара Стрепсіад, відлюдник Кнемон, скнара Евкліон та інші утворюють геронтогрупу, яка представляє старість амбівалентно. Віддзеркалення гротескних зображень геронтогенезу античної комедії спостерігається у художніх текстах наступних культурно-історичних епохах.

У підрозділі 2.3. *«Репрезентації МК: від «Короля Ліра» до «Буни»»* увага фокусується на репрезентаціях проблем літніх дітей та їхніх дорослих дітей у західній драматургії. МК є складовою дискурсу старіння в драматургії західного світу, яку можна простежити від витоків драми як літературного роду. Якщо в античних і ренесансних трагедіях і комедіях вирішення проблеми літніх батьків і молодших поколінь формувалися відповідно до жанру (руйнівний фінал для пізньої зрілості в трагедіях та стереотипізація старості в комедіях), то у пізнішій драмі відбувається зрушення цього канону: відкритий фінал п'єс з віковими аспектами старіння і розгалужена сфера міжособистісних стосунків літніх дійових осіб сприяють новим, неочікуваним варіаціям конфлікту «батьків-дітей». Хрестоматійним драматургічним твором світової літератури у цьому контексті є шекспірівська трагедія *«Король Лір»*. Показана динаміка старіння як перехід від обмеженого знання, сили й владності зрілості до мудрості як сили духовної на тлі фізичного безсилля. Шекспірівська трагедія демонструє

нейтралізацію міжгенераційних конфліктів за допомогою дійових осіб – фасилітаторів, які виступають носіями зрілих суджень і цінностей своїх батьків, набуваючи міфічного значення для прийдешніх поколінь (Г. Дунау). Мінімізації МК сприяють також граф Кент і королівський блазень, тоді як духовну генераційну неперервність репрезентують Едгар і Корделія, хоча остання й гине.

Шекспірівська матриця міжпоколінневого конфлікту, розроблена у «Королі Лірі», плідно використовується драматургами впродовж наступних епох відповідно до національної специфіки та історичної доби у репрезентації проблеми літніх батьків і їхніх дітей середнього віку, інколи з кардинальними трансформаціями. Так, персонажем-фасилітатором у драмі Г. Гауптмана «Перед заходом сонця» (1932) стає Егмонт, наймолодший син між зрілих дітей головного героя – літнього Маттіаса – однак, як і шекспірівський Едгар, він не може зарадити смерті свого батька.

Конфлікт поколінь може набувати інших форм. Однією з них є модель «солідарність-конфлікт», яку пояснює теоретична концепція амбівалентності. Модель «солідарність-конфлікт» передбачає співіснування позитивних і негативних елементів у міжпоколінній взаємодії: у період пізньої зрілості батьки більш сприятливо відносяться до своїх дорослих дітей, тоді як у ставленні дорослих дітей до своїх літніх батьків переважають амбівалентність і дисгармонія (Р. Гьяруссо). З позицій літературознавчої геронтології у драмі «Ткачі» (1892) Г. Гауптман конструює модель «солідарність-конфлікт».

Відлуння конфлікту поколінь з трагедії про короля Ліра прочитуємо в сучасній британській драматургії з віковими аспектами старіння, зокрема у чорних комедіях М. МакДона «Королева краси з Лінану» (1996) та «Каліка з острова Інішмаан» (1997). П'єси з невирішеними МК та дисфункціональними родинними стосунками посідають значне місце й у східноєвропейській драматургії, прикладом чого слугують «Соло для годинника з боєм» (1973) О. Заградника, «Люцина та її діти» (2003) М. Прухневського та «Буна» (2011) В. Маковій.

У підрозділі 2.4. «Функції ремінісценцій у драматургії «третього віку»» йдеться про прийом «перегляду життя», який у рамках ЛГ складається з переповідання, пере-живання й усвідомлення життєвих епізодів, що, зрештою, має цілющий терапевтичний ефект для оповідача (А. Дефалко). Цей прийом не є цільною й зв'язною оповіддю літнього персонажа, що дозволяє говорити про мінливість й багатогранність ідентичності. Геронтологічний прийом «перегляду життя», який вимагає логічного аналізу та раціональних висновків, адаптується авторами до вимог художньої літератури, відтак, ремінісценції літніх персонажів у художній літературі часто фрагментарні, позбавлені когерентності або релевантності, що унеможлиблює необхідний для геронтології процес підбиття підсумків (А. Дефалко).

Аналіз «перегляду життя» як складової динаміки старіння у драматургії нового часу (XIX-XXI cc.) здійснений на основі класифікації М. Менгена:

так, «нав'язливі» й «інструментальні» спогади загострюють наляканість старого Пер Гюнта в однойменній драмі Г. Ібсена (1876) так само, як «нав'язливі» й «інструментальні» ремінісценції старої Клер поглиблюють неминучість смерті в «Гостині старої дами» (1956) Ф. Дюрренматта. Водночас «перегляд життя» Ілля з тієї ж п'єси формує «зрощення» і цілісність його «я» перед загрозою небуття. «Інтегративні» спогади детермінують динаміку старіння беккетівських протагоністів в «Останній стрічці Краппа» (1958), «Щасливих днях» (1961), «Не я» (1973). У драмах-сповідях «Смішний дідок» (1964) Т. Ружевича та «Плач» (2003) К. Бізьо ремінісценції літніх персонажів класифіковані як «інструментальні». У драмі П. Ар'є «На початку і наприкінці часів» (2013) спогади головної героїні поєднують ознаки «інтегративності», «трансмисійності» та «захисту/ескапізму». Відтак, прийом «перегляду життя» через ремінісценції у сучасній драмі посилює семантику старіння, підкреслюючи характерні риси літньої дійової особи.

У підрозділі 2.5. «*Поетика геріатричної гетеротопії*» вияви міжпоколінніх непорозумінь та занурення у спогади вивчаються у драматичних текстах, які використовують топос геріатричних або медичних закладів для розробки поетики старіння. Оскільки сучасна культура визнає існування гетеротопій відхилення – місць, в які вміщуються люди, чия поведінка є девіантною з точки зору обов'язкової норми, до таких просторів відносять і будинки престарілих (М. Фуко). Голосно лунають мотиви страху, який відчуває літня людина і перед старечою неміччю та смертю, і перед вміщенням до геріатричного будинку, у п'єсах М. МакДони та О. Заградника. Репрезентація геріатричних та медичних установ проаналізована на прикладі творів Р. Харвуда («Квартет», 1999), П. Ар'є («Слава героям», 2012) та Д. Томбара («Третя Ера», 2002). Ставлення до цих закладів самих їхніх мешканців явно негативне, оскільки не всі вони потрапили сюди за власною волею. Розмови літніх дійових осіб сповнені темами старечої немочі (що формує жанровий різновид «історії хвороби»), очікуваної смерті й спогадів про минуле. Разом із тим, вони створюють новий соціальний осередок із власними правилами й ритуалами, що свідчить про життєздатність таких колективів людей у пізній зрілості та про їхню ментальну активність.

Танатичні лейтмотиви пронизують більшість драматичних творів із віковими аспектами старіння, проаналізованих у підрозділі 2.6 «*«Смертельний Ерос» у п'єсах з віковими аспектами старіння*». Найрельєфніше вони представлені у ранній драматургії М. Метерлінка, вибраних п'єсах А. Чехова й А. Стріндберга, сучасній драматургії Східної Європи. Мотивний комплекс різновікового шлюбу та інтимних стосунків між представниками різних поколінь ілюструє примарність зусиль чеховських персонажів у «Чайці» (1896) і «Дяді Вані» (1897), спрямованих на зміни в їхньому житті. Переплетіння еротико-танатичних первнів спостерігаємо у «Стільцях» (1951) Е. Йонеско, «Старій жінці» (1966) Т. Ружевича, «Бабиному літі» (1988) А. Менчелла.

Підрозділ 2.7 «*«Портрет митця» у пізній зрілості: late style*»

представляє характеристики, пов'язані з творчістю митця у пізній зрілості і наявні у п'єсах «Лебедина пісня» (1887) А. Чехова, «Соло для годинника з боєм» (1973) О. Заградника, «Нічия земля» (1974) Г. Пінтера, «Квартет» (1999) Р. Харвуда тощо. Вплив мистецтва на «входження у старіння» літніх персонажів спостерігається в «Лебединій пісні», «Мемуарах», «Третій ері» та «Квартеті», де він детермінує успішнішу творчу адаптацію митців до викликів старіння.

У третьому розділі **«Художні моделі конструювання дискурсу старіння в драматургії США: від витоків до сучасності»** представлено аналіз ранньої американської драматургії, яка у питаннях зображення старіння і старості спиралася на пуританські ідеали батьків-пілігримів. Силу й витривалість пуритани черпали в релігії, тому розуміння й сприйняття ними старості було позначене ідеалами Біблії. Старість як фінальний етап земного життя мала бути присвячена приготуванню до смерті й спокуті гріхів. У важких умовах життя перших поколінь колоністів до неї доживав далеко не кожен, тому вона сприймалася і як знак божественної вибраності, її асоціювали з набуттям мудрості й передбачали шанобливе до неї ставлення (Т. Р. Коул). Однак поступово ці уявлення зазнавали трансформації, які відображені й у ранній американській драматургії. Традиційно піднесене ставлення до старості змінилося: у п'єсах Р. Тайлера, Р. Манфорда у XVIII ст. та у комедіях А. К. Моуетт у XIX ст. з'являються образи доньок, які хоч і не виступають відкрито проти волі своїх батьків, але все ж мають сміливість її порушити, та батьків, які керуються при вирішенні долі своїх дітей не їхнім благополуччям, а власними примхами.

Підрозділ 3.1. *«Репрезентації літнього віку в ранніх американських п'єсах»* містить розгляд корпусу ранньої американської драматургії під кутом зору геронтологічної проблематики. Комедія Ройяла Тайлера «Контраст» (1787) на прикладі другорядних персонажів дає змогу простежити особливості зображення літнього віку американського пуританського суспільства XVII–XVIII століть. Автор зображує позитивний ідеал старшої людини, не забуваючи, однак, і про певні вади, зокрема, потяг до наживи та намагання нав'язати свою волю дітям. Геронтологічна картина світу американців XVIII ст. представлена у комедії доволі скупко з відчутними ейджистськими висловлюваннями.

Міжгенераційний конфлікт і репрезентації старості співіснують у «Патріотах» (1777) Роберта Манфорда III у побутово-родинному та суспільно-політичному вимірах та окреслені пунктирно. Літні персонажі демонструють модель активної життєвої позиції, беручи участь у суспільних справах. Їхні високі посади свідчать про пієтет, із яким ставляться у тогочасному американському суспільстві до літньої людини, і водночас – про поширення ідеї рівності на представників різних поколінь, які не зазнають відчуження від громадських справ. Додамо, що інша п'єса Р. Манфорда – «Кандидати» (1770), у якій про вік тих, хто претендує на обрання делегатами, можна лише здогадуватися, дає підстави припустити, що вікова ознака не відігравала істотної ролі для можливості брати участь у політичному житті

тогочасної Америки.

У період після Війни за незалежність використання попередніх театральних традицій створює постійний інтертекст драматургії США з європейською літературою: другорядні літні дійові особи присутні у таких адаптаціях для театру США XIX ст., як «Помилковий сором; або американська сирота у Німеччині» (1799) Вільяма Данлепа за п'єсою Ф. фон Коцебу або його ж комічний скетч «Повернення Дарбі» (1789) за мотивами опери «Бідний солдат» Дж.О'Кіфа; переробка «Два зяті» (1824), виконана Джоном Говардом Пейном на матеріалі віршованої комедії Ш.-Г.Етьєна «Два королі» з мотивним комплексом короля Ліра та його ж мелодрама «Мазепа; або дикий кінь Татарії» (1825) з її (псевдо) українським матеріалом і байронівським інтертекстом (поема англійського романтика про гетьмана вийшла друком 1819 р.). Наведені вище драматичні адаптації демонструють наявність літніх персонажів у переліку дійових осіб виключно як другорядних, тоді як лише Августін Дейлі робить їх протагоністами у фарсах «Золоте дно; або багатство і сірники» (1875) і «Голки й шпильки» (1880), перероблених з п'єс Г. фон Мозера «Ультимо» та Ю. Розена «Дієві засоби» відповідно. Утім, навіть в оригінальній американській драмі XIX ст., яка не звертається до європейських першоджерел, дійові особи похилого віку традиційно є периферійними, поодинокими та стереотипними персонажами: «Узурпатор» (1827) Дж. С. Джоунса, «Шахрай і королева» (1877) Б. Говарда, «Подорож до Чайнатауна; або ідилія Сан-Франциско» (1891) Ч. Хойта, «З грязі в князі» (1903) Ч. Тейлора. Часто літнім персонажем є колишній торговець пенсійного віку («Два зяті», «Шахрай і королева», «Голки й шпильки», «З грязі в князі»), що органічно вписується у дискурс торгу, притаманний, за Т. Венедиктовою, художній літературі США XIX ст.

З'явившись на сцені майже через півстоліття після «Помилкового сорому», комедія Анни Кори Моуетт «Мода; або життя у Нью-Йорку» (1845) виразняє американський контекст та акцентує геронтомаркери у низки дійових осіб. Головна героїня «певного віку» Елізабет Тіффані уособлює ставлення до жіночого віку в американському середовищі тогочасних скоробагачків: це аж ніяк не пуританське сприйняття старості як «благословенної пори» завершення життя, дарованої Богом благодаті довголіття. Старості соромляться, а зовнішніх атрибутів старіння намагаються уникати. З іншого боку, центральний образ Адама Трумена, заможного старого фермера з західних штатів, постає носієм життєвої мудрості й поборником ідеалів стриманості та моральності. Цей образ має на собі відбиток нового (просвітницького) американського ідеалу людини, який витворився у середовищі новосформованого середнього класу, носія «цивілізованої моралі». На перший план у ній виходить поняття внутрішнього контролю над пристрастями, який давав би змогу в нових реаліях життя зберігати фізичну силу для роботи й уникати конфліктів (Т. Р. Коул). На відміну від своїх одноліток 72-річний Трумен сповнений моральною і фізичною силою та впевненості в собі, що виявляється у його манері спілкування з рештою дійових осіб.

Підрозділ 3.2. *«May/December romance в драматургії Ю.О'Ніла»* присвячений вивченню п'єс Юджина О'Ніла першого періоду творчості (1913-1920), зокрема дійових осіб старшої вікової групи, серед яких простежено емоційно-психологічні риси представників літніх американців відповідного періоду та їхню роль у стратифікації тогочасного суспільства. В контексті особливостей геронтогенезу увагу привертають три одноактні п'єси драматурга («Жінка на все життя» (1913), «Нерозважливість» (1913), «Мотузка» (1918)), у яких дійовими особами є чоловіки від п'ятдесяти років і де автор торкнувся проблеми шлюбу між представниками різних поколінь. Тематично ці одноактівки поєднані спільною ідеєю – у них ідеться про небезпеку різновікових шлюбів, які в американському контексті початку ХХ ст. будувалися на грошах: молода жінка виходить за статки, а старий чоловік купує дружину. Чи не удвічі молодші за своїх чоловіків жінки в п'єсах О'Ніла виявилися заручницями трансформованої «американської мрії», позбавленої духовного начала. У мотивному комплексі May-December romance, тобто інтимних стосунках між представниками різних поколінь, доволі частому в о'нілівській драмі, відчутний інтертекстуальний зв'язок із шекспірівською матрицею, розробленою у «Королі Лірі».

Сфера міжособистісних стосунків персонажів молодого літнього віку в ранніх одноактних п'єсах Ю. О'Ніла з погляду ЛГ, з одного боку, демонструє відсутність плідної міжпоколіннєвої взаємодії (ідеться, зокрема, про сімейне життя та стосунки старшого чоловіка й молодшої жінки, а також батька й сина) на початку ХХ ст., а з іншого – виявляє амбівалентний образ людини, яка має почуття власної гідності і здатна на самозаглиблення та переосмислення свого життєвого досвіду. Подібну модель старіння Ю. О'Ніл розробляє і в п'єсі «Кохання під берестками» (1924). Через центральний образ 75-річного Ефраїма Кебота драматург показує, що важливим досягненням старшої людини є збереження власної цілісності під гнітом потужних пристрастей, а його трагедія розкривається у прийнятті своєї долі. Господар ферми обирає стратегію «активного існування у світі», згідно з якою «літня людина своєю активною життєвою позицією не допускає виключення її із суспільного життя, незважаючи на статусні, рольові, мотиваційні, комунікаційні та інші зміни» (О. Тополь). Така активна позиція й боротьба за першість, яку веде персонаж літнього віку, можливо, значною мірою й зумовлює конфлікт поколінь, майже ворожість у стосунках літнього батька з синами, про які Ефраїм каже: «Вони ненавиділи мене за те, що я був твердий, а я їх за те, що вони були м'які. Нічого ще не доганяючи, вони вимагали з мене ферму. Вони вимагали те, що належало мені. Все це образило мене, озлобило і зістарило. Вони вимагали того, що я надбав для себе» (О'Ніл). У цьому фрагменті перегляд власного життя літньою людиною, продемонстрований спогадом «нав'язливого» плану, виявлене розуміння своєї життєвої трагедії як наслідку психічного геронтологічного насилля, зумовленого деструктивною взаємодією між представниками різних поколінь та міжгенераційною відчуженістю.

У підрозділі 3.3. *«Трагедія старіння та дисфункції пам'яті в п'єсах*

А. Міллера» у контексті ЛГ перепрочитується хрестоматійна драма класика американського театру ХХ ст. У п'єсі «Смерть комівояжера» (1949) Артур Міллер демонструє деструктивну модель старіння, яка оприявнюється через втечу від світу. Його протагоніст Віллі Ломан, нездатний адаптуватися до нових умов життя, опиняється у вакуумі самотності, із якого не знаходить способу вибратися. Система цінностей, якою він керувався у житті й яку вважав запорукою успіху, виявилася нежиттєздатною в умовах сучасних йому ринкових відносин. У боротьбі за цілісність своєї Я-концепції персонаж програє. Не знайшовши підтвердження цінності власної особистості поза роботою як показника соціальної успішності, єдиним виходом для себе протагоніст бачить самогубство. Іншу, продуктивну, модель старіння демонструє його дружина Лінда Ломан. Її поведінка засвідчує стратегію старіння, для якої характерне відчуття «співмірності зі світом» і прийняття свого віку. Зовні пасивна, вона насправді спрямовує свої сили на турботу про чоловіка, синів і домівок. Подібна відмінність у векторі самосприйняття між Ліндою та Віллі зумовлена гендерною специфікою соціальних ролей, які грають чоловік та жінка. Традиційно чоловік виконує роль годувальника родини, тому переважна частина його життя зосереджена на роботі. Натомість у традиціоналістській парадигмі жінка зосереджена на сімейному вогнищі й дітях, у яких і знаходить підтримку й мету свого життя в зрілому віці.

У пізній творчості А. Міллера зберігається основний блок тем і проблем, зокрема, виклики старіння, та формуються нові, не типові для попереднього етапу риси – тонкий ліризм, імпресіоністичні штрихи, ностальгічне занурення у минуле (Н. Висоцька), зокрема, у творах «Обережно: пам'ять!», «Спуск із гори Морган» та «Зв'язки пана Пітерса». Дискурс старіння в одноактній п'єсі «Нічого не пам'ятаю» формується довкола тематики залагодження усіх справ перед смертю. В одноактній «Клара» (1986) А. Міллер демонструє дисфункції пам'яті немолодого протагоніста Альберта Кролла. Побудований за комунікативною моделлю питання-відповідь, допит Кролла стає зручним драматичним інструментом. У ньому вимальовується геронтопортрет як протагоніста, так і літнього слідчого Файна, який має дещо спільне з допитуваним. Низка спогадів у «Кларі» наполовину складає зміст драми та є маніфестацією тактики «перегляду життя». Спільним геронтознаменником для одноактівок «Нічого не пам'ятаю» (1986) і «Клара», вміщених в одній збірці «Обережно: пам'ять!», стають (не)усвідомлені провали в пам'яті. Про проблеми необ'єктивності пам'яті і роздуми персонажів над власним старінням, що містять алюзію на «Смерть комівояжера», йдеться у драмі «Спуск із гори Морган» (1991). Разом із тим у репрезентаціях старіння з'являються і нові аспекти: наприклад, драматург розмірковує над проблемами різновікового шлюбу на прикладі стосунків літніх дійових осіб п'єси. Рисою поезики А. Міллера у драмі «Спуск із гори Морган» стає театральна умовність: при потребі (під час марень та флешбеків) протагоніст вивільнюється з численних гіпсів, у які закутий через аварію, і вільно пересувається сценою, іноді будучи невидимим для решти

дійових осіб.

На перегляді літньою людиною системи взаємин, у яких вона перебувала, побудована ще одна п'єса А. Міллера – «Зв'язки пана Пітерса» (1998). Сюжетна лінія твору побудована як спогади людини, яка перебуває на порозі смерті, про своє життя та людей, з якими вона була пов'язана. Тож фактично вся дія відбувається у свідомості протагоніста Гаррі Пітерса, крім останньої сцени його розмови з дочкою. Динаміка подієвого виміру драми визначена зміною настрою головного персонажа: він то відчуває занепокоєння і страх так і не знайти сенс життя, то стає «пульсуючим центром енергії, що зробить його життя гармонійним» (А. Міллер). Серед восьми дійових осіб твору двоє персонажів давно померли, а ще двоє – вигадані самим протагоністом. Геронтопортрет Пітерса постає гармонійним та цілісним у фіналі твору, коли персонаж, нарешті, приймає ту істину, що його життя добігає кінця, і з нетерпінням очікує на тепле забуття, а поодинокі зауваження про страх самотності правдиво доповнюють картину старіння в п'єсі.

Підрозділ 3.4. «Геронтофобія у творчості Т. Вільямса» вивчає драматургію Теннессі Вільямса в контексті ЛГ. Дискурс вікової динаміки старіння простежується упродовж усієї творчої кар'єри митця, як у п'єсах раннього періоду творчості («Поганий боксер» (1937) та «Неприємна вечеря» (1946)), так і в драматичних полотнах, які принесли письменникові славу, – «Скляний звіринець» (1944), «Солодкий птах юності» (1959) та «Молочний фургон тут більше не зупиняється» (1963). Драматургія письменника, який наслідує культурно-літературні традиції американського Півдня, демонструє вразливість та хрупкість старіння. Проблеми літнього віку в п'єсах Т. Вільямса виразно представлені у дихотомії старість / молодість. Продуктивною моделлю стає образ самотньої літньої жінки або «старої діви». У творі «Солодкий птах юності» письменник продовжує розробляти мотиви, започатковані «Скляним звіринцем»: юність, старіння, самотність, реальність versus ілюзія. Подібну мережу стосунків літньої пані та молодика вибудовує драматург у п'єсі «Молочний фургон тут більше не зупиняється». Спостерігаємо різку зміну тональності у пізній творчості американського драматурга, хоча танатичний мотив, потужний у цій драмі, також насичує п'єси «Труна з матового скла» (1970) та «Це миролюбне королівство або удачі, Боже» (1978). У цих творах концепція «пластичного» театру, виразна у проаналізованих вище творах, поступається місцем естетиці драматургії парадоксу. Т. Вільямс змальовує пізню старість у надзвичайно похмурих барвах – це час немічності й самотності, коли людина стає важким тягарем для своїх близьких і вже не живе, а доживає відведений їй час. Разом із тим він залишає своїм персонажам промінь надії – це любов, яка можлива й у старості, і яка єдина може врятувати від гнітючої відчуженості й відчаю.

У підрозділі 3.5 «Старіння як пограниччя в драматургії парадоксу Е. Олбі» досліджений мотив культурного пограниччя, сформований віковими межами та відмінністю духовних цінностей різних поколінь у чотирьох п'єсах Едварда Олбі. У системі дійових осіб «Пісочниці» (1959) та

«Американської мрії» (1961) домінують образи літніх жінок, а спільною рисою сюжету стає тематизація взаємин дійових осіб середнього та літнього віку. Демонструючи сприйняття старості молодшим поколінням, Е. Олбі акцентує на баченні її як Іншості, а тому в цих п'єсах наявний невирішений міжпоколіннєвий конфлікт. У пізніших драматичних творах («Все скінчено» (1970) та «Три високі жінки» (1991)) автор дещо модифікує проблему міжгенераційної взаємодії на користь прийняття літніх персонажів дійовими особами інших вікових груп. Репрезентації пізньої зрілості та процесів старіння у п'єсах Е. Олбі «Все скінчено» та «Три високі жінки» містять мотив вікової алієнації, яка є проявом культурного пограниччя. Олбіанську динаміку старіння формують міжгенераційні конфлікти дійових осіб та спогади літніх персонажів як вияв «перегляду життя», тоді як світоглядними геронтомаркерами є танатологічні рефлексії, вікові стереотипи та самостереотипізація. Попри натуралістичність у зображенні хворобливих соматичних процесів пізньої зрілості, олбіанська картина старіння репрезентує гідну й відверту старшу людину, носія духовних цінностей та модель для наслідування прийдешнім поколінням.

У четвертому розділі **«Проблемно-семантичні риси дискурсу старіння в драматургії США кінця ХХ-ХХІ сс.»** продемонстровано реалізацію стратегії «перегляду життя» як смислотворчого прийому зображення динаміки старіння у сучасній драматургії США; типологію ремінісценцій в контексті художньої природи дискурсу старіння; місце міжпоколіннєвих конфліктів у драматургічному розгортанні дискурсу старіння; жанрові різновиди п'єси-спогаду та «історії хвороби»; змістові й формальні топоси дискурсу старіння у сучасній драматургії США; особливості творчості у пізній зрілості у персоносфері драматургічних текстів; діалектику еротико-танатичної взаємодії при конструюванні драматургами інтимного простору дійових осіб літнього віку.

У підрозділі 4.1. *«Жанрові особливості п'єси-спогаду»* серед складових дискурсу вікової динаміки старіння присутнє конструювання драматургами спогадів як прийому «перегляду життя», що формує епічне тло в п'єсах Т. Вайлдера, А. Урі, Д. Г. Хванга, Т. Хау, М. Едсон. Для цього американські письменники для театру застосовують різноманітний спектр ремінісценцій: так, А. Урі, П. Джоунс, А. Герні, Т. Хау, М. Едсон, Дж. Патрік, Е. Томпсон та Х. Фут імплементують «інтегративний» тип спогадів у репліки літніх дійових осіб. Фактично ті самі автори наділяють своїх старших персонажів «інструментальними» ремінісценціями. Найменше використано спогадів «трансмисійного» та «захисного/ескапістського» типів. «Нав'язливі» ремінісценції вбачаємо у творах Д. Хванга, Т. Леттса, С. Гурджиса. Епічне тло п'єс «М. Баттефляй» (1988) Д. Хванга, «Прайдз Кроссінг» (1997) Т. Хау та «W;t» (1995) М. Едсон формують ретроспективні сцени-спогади літніх протагоністів, їхні безпосередні звернення до аудиторії, прийоми флешбеків і «п'єси-у-п'єсі», симультанності дії тощо.

У підрозділі 4.2 *«Формування моделі «солідарність-конфлікт»»* увагу зосереджено на такому семантично значущому вузлі дискурсу старіння, як

міжпоколінневий конфлікт і варіантах його вирішення у текстах В. Дельмар, Х. Фута, Дж. Патріка, Е. Томпсона, Дж. Лоуренса і Р. Лі, М. Норман, Дж. Торн, Е. Коубла, С. Гурджиса. Доведено, що роль вирішення МК у сімейному колі беруть на себе медіатори (фасилітатори) – представники молодших поколінь. Втім, за частотністю появи у списку дійових осіб сучасних п'єс переважають фасилітатори, які не належать до родин протагоністів: найманий робітник у п'єсі П. Джоунса «Найстаріший випускник» (1976), другорядні персонажі у драмі В. Дельмар «Поступися місцем!» (1937), Тельма у п'єсі Х. Фута «Подорож до Баунтіфула» (1953), Діді з драми М. Норман «Пральня» (1978), С'юзі з драми «W;t» (1995), наймана індіанка у чорній комедії Т. Леттса «Серпень: округ Осейдж» (2007), лейтенант О'Коннор у п'єсі С. Гурджиса «Між берегом і божевіллям» (2015) тощо.

У підрозділі 4.3. «*«Священні або заборонені місця»*» з'ясовано, що для репрезентації геріатричних або медичних закладів драматурги обирають комедійний або трагікомедійний формати. Комедії «Дивна місис Севідж» (1950) Дж. Патріка, «У пошуках Мане» (2011) Т. Хау та «Страхувальний канат» (2017) Д. Ліндсі-Ебера демонструють гетеротопію установ, що стають майданчиками реалізації планів літніх персонажів, які формують утопічне суспільство, здатне на розуміння та підтримку літньої особистості такої, якою вона є. Песимістичну картину старіння змальовано в трагікомедії «Гра в джин» (1977) Д. Л. Коуберна, яка демонструє неспроможність думки про те, що літня людина знаходить заспокоєння і втіху, знаходячись серед людей свого віку в геріатричних установах. Д. Коуберн створює дистопічний топос геріатричного закладу, подібно до вільямсівського «миролюбного королівства».

У підрозділі 4.4. «*«Історія хвороби» як жанровий різновид дискурсу старіння»*» аналіз репрезентацій медичних та геріатричних закладів у американському драматургічному просторі кінця ХХ – початку ХХІ століть виявляє формування жанрового різновиду «історії хвороби», частково у драматичних текстах П. Джоунса, М. Едсон, С. Гурджиса тощо. Ставлячи під сумнів концепцію «успішного старіння», у п'єсі «Серпень: округ Осейдж» (2007) Трейсі Леттс конструює «історію хвороби» головної героїні. Портрет літньої дійової особи демонструє наслідок загострення хронічної патології у самоідентифікації особистості під впливом як накопиченого особистісного досвіду, так і соціальних упереджень та тиску.

У підрозділі 4.5. «*Ерос/Танатос у драматургії США про «третьє вік»*». дослідження розгортається навколо одвічного зв'язку у західній культурі категорій кохання/пристрасті і смерті, реалізованого в сучасній американській драматургії з віковими аспектами старіння. Проаналізовані п'єси демонструють соціальний зміст еротичних мотивів, які частково долають танатичний потяг, зокрема у творах «Серпневі кити» (1980) Д. Беррі, «Портрет Черчей» (1983) і «Наближення до Занзибару» (1989) Т. Хау, тоді як драми «Найстаріша професія» (1981) П. Вогель, «Пощади блоху» (1995) і «Внутрішнє море» (2002) Н. Воллас вирізняються еротичністю літніх

жіночих дійових осіб у поєднанні із потужними танатичними лейтмотивами. Зазначені вище твори нейтралізують геронтофобію, зокрема ейджистські стереотипи і сексуальні табу навколо жіночої старості в інтимній сфері життя літніх персонажів.

У підрозділі 4.6 «Творчість як складова динаміки гармонійного старіння» доведено, що, на погляд сучасних драматургів США, збереженню цілісності «я» та розвитку персонажа сприяє творча діяльність у літньому віці. Цю тезу демонструють тексти п'єс «Занепокоєння на узбережжі» (1986) і «Подарунок Рембрандта» (2007) Т. Хау та «Колекція метеликів» (2000) Т. Ребек. Аналіз п'єси «Збірка оповідань» (1996) Д. Маргуліса демонструє, що без творчих поривань літня дійова особа неспроможна відчувати гармонійне старіння. Натомість вплив мистецтва та занурення у творчість сприяють легшій адаптації до змін у літньому віці, як представлено у п'єсах Т. Хау «Музей» (1976) та «Занепокоєння на узбережжі» (1986).

У Висновках підсумовуються результати дослідження та визначається роль дискурсу старіння у сучасній науці про літературу.

Геронтологічні мотиви дедалі частіше визначають семантичну наповненість літературних творів, що призвело до певних трансформацій не лише в ідейно-тематичній та образній підсистемах художніх текстів, а й у їхній жанровій організації та поетикальному оформленні через звернення до проблем пристосування літніх персонажів до світу та змінених реалій життя. Такі зрушення сприяли виокремленню літературознавчої геронтології у спеціальну галузь гуманітаристики, зосереджену на вивченні художніх текстів, у центрі чи на периферії яких перебувають особливості пізньої зрілості.

Одна із затребуваних галузей сьогодення, літературознавча геронтологія вивчає літній вік крізь призму художньої літератури з метою сприяти суспільному переосмисленню конструкцій старіння та дати іншим сегментам соціуму уявлення про те, що означає старіти. Навіть емпіричні науки визнають, що пізня зрілість тотожна досвіду, характерному способу мислення та ідентичності, яка продовжує мінятися (П. Лосева). Як галузь науки про літературу літературознавча геронтологія пропонує погляд/и на сучасний стан красного письменства під специфічним кутом зору. Попри прориви у медицині та соціальному забезпеченні, які сприяють досягненню довголіття в сучасних західних суспільствах, геронтофобія та упередження щодо старіння продовжують формувати негативне ставлення до літньої людини у суспільстві, що знаходить вираження і в художній літературі.

Вивчення ейджистських міфів і стереотипів з метою їхнього спростування є одним із ключових орієнтирів літературознавчої геронтології. Виявлення дискримінаційних маркерів по відношенню до пізньої зрілості є першим кроком до нейтралізації ейджистської свідомості, репрезентованої також і художніми текстами. Сприйняття тіла літньої людини як «невидимого» викриває травматичність літнього віку – соціальну стигматизацію, мінімізацію якої пропонує концепція «успішного старіння» та залучення держави до підтримки позитивних моделей пізньої зрілості. Хоча

«успішне старіння» не є панацеєю від усіх бід (до уваги не береться проблема аблеїзму), проте вважаємо цю концепцію одним із ефективних інструментів знешкодження ейджистської само/стереотипізації в сучасному світі. Попри імплементацію політики активного старіння та підтримки літнього населення США американці продовжують мислити ейджистськими стереотипами, сформованими впродовж історії західної цивілізації. Аналіз обраних творів драматургії засвідчує функціонування в них двох основних різновидів стереотипів – це сталі комплекси уявлень про старість у суспільному дискурсі та самостереотипізація літніх дійових осіб. Це свідчить про існування проблеми та потребу в її подоланні.

Феномен старіння постає у художній літературі, зокрема, драмі, як полісемантичний. Його важливим аспектом, що ігнорувався протягом тривалого часу, є динамічність. Старіння – це природний процес, що розгортається у часі і є невід’ємною частиною людського онтогенезу. Створені впродовж століть у західній традиції п’єси з віковими аспектами старіння часто засвідчують ейджистське ставлення до літніх дійових осіб у повсякденному житті, що спричиняє психосоматичну стигматизацію останніх, зведення їх на маргінальні ролі у соціумі та дисфункціональні родинні стосунки. Водночас сучасні репрезентації літніх персонажів у багаторівневій структурі драми стверджують діалектику процесу старіння і сприяють гармонізації стосунків між поколіннями та нейтралізації негативних стереотипів пізньої зрілості, оскільки суспільне ставлення до літнього віку та його літературні вияви зазнавали драматичних, інколи полярних змін впродовж понад двох тисячоліть.

Вивчення історико-культурних та соціально-правових чинників у зв’язку з уявленнями про старість і старіння, віддзеркаленими у письмових джерелах, демонструє, що від світанку західної цивілізації до епохи Просвітництва трактування старіння та літнього віку коливалося між полюсами неприйняття (Арістотель, Гомер, Гесіод, Е. Дешан, Ф. Війон, Дж. Бокаччо, Дж. Чосер, Ф. Кеведо, Дж. Ванбру, В. Вичерлі, В. Конгрів) та звеличення (Платон, Цицерон, Данте, Еразм Роттердамський, П. Брантом, П. Корнель, Ф. Мейнард, Ш. Сента-Евремон, Е. Бредстріт, Дж. Баньян), тоді як наступні століття засвідчили часто неприховане розчарування (К. Гольдоні, Й. В. фон Гете, Дж. Свіфт, Г. Мопассан, Е. Золя, В. Ірвінг, С. Колрідж, В. Вордсворт, Г. Д. Торо, В. Вітмен) щодо «третього віку» попри поступове збільшення середньої тривалості життя. Лише друга половина ХХ с., маркована інтенсивним розвитком геронтології та впровадженням соціальних програм для літнього населення, і початок ХХІ ст. з його розвитком технологій, які поширюють антиейджистську філософію, фіксують прорив у питаннях старіння на різних рівнях, у тому числі в художній творчості.

У межах обсягу дослідження проведений аналіз є рефлексією проблематики старіння у драматургічній літературі. Вікова динаміка старіння художньо реалізується в драматургії на різних проблемно-семантичних та поетикальних площинах. Спроба теоретично означити інтердисциплінарну

галузь, якою постає літературознавча геронтологія, дозволяє обґрунтувати семантичне наповнення та засоби репрезентацій старіння у текстах для сцени.

Художні маркери старіння в драмі США підкріплюють уявлення про своєрідність дискурсу старіння у порівнянні з віковими аспектами геронтогенезу у творах драматургії Західної та Східної Європи. Для західноєвропейської драми характерна потужна традиція драматизму і трагічності у репрезентаціях старості, тоді як східноєвропейські п'єси демонструють відчутне песимістичне світовідчуття старіння, характерне для персонажів старшого віку з огляду на складну історичну долю цього регіону. Драматурги як Старого, так і Нового світів репрезентують заклади з догляду за літніми пацієнтами, забарвлені зневірою у завтрашній день, наприклад, у п'єсах «Це миролюбне королівство» Т. Вільямса та «Слава героям» П. Ар'є. Однак драма США не завжди вписується у канон європейської театральної традиції у дискурсі інституціалізованого старіння. Оптимізм, закладений в релігійних, політичних і культурних засадах американського суспільства, реалізується в дещо утопічних варіантах зображень геріатричних закладів у п'єсах «Дивна місіс Севідж» Дж. Патріка, «У пошуках Мане» Т. Хау, «Страхувальний канат» Д. Ліндсі-Ебера.

Міжпоколінневий конфлікт у трагедії В. Шекспіра про короля Ліра встановлює матрицю, якою зумовлені типологічні збіги всередині європейської драматичної традиції («Перед заходом сонця» Г. Гауптмана, «Королева краси з Лінану» М. Макдони), провокує паралельні зіставлення з американськими драмами «Поступися місцем!» В. Дельмар, «Гра в джин» Д. Л. Коуберна, «Найстаріший випускник» П. Джоунса та утворює інтертекстуальне тло у п'єсах «Стрімкість осені» Е. Коубла та «Між берегом та божевільням» С. Е. Гурджиса. Серед геронтомаркерів знаходить своє вираження мотив неспроможності різновікових шлюбів та/або інтимних стосунків, зокрема у драматургії А. Чехова та Ю. О'Ніла. Також письменники для театру звертаються до експериментів із полярними моделями старіння, де пасивна стратегія, зокрема, унеможливорює творчість у пізній зрілості у драмах «Нічия земля» Г. Пінтера та «Збірка оповідань» Д. Маргуліса.

Національний варіант американської драматургії має типологічно схожі риси з канадською драмою на генологічному рівні (жанровий різновид п'єси-спогаду об'єднує «Мемуари» Дж. Маррелла та «W;t» М. Едсон), на рівні персоносфери (потужна жіноча геронтогрупа у ліричній комедії А. Менчелла має типологічні подібності у п'єсах «Серпневі кити» Д. Беррі, «Найстаріша професія» П. Вогель, «У пошуках Мане» Т. Хау, «Страхувальний канат» Д. Ліндсі-Ебера) та сакральному топосі кладовищ (ритуал відвідування яких є спільним знаменником у творах «Бабино літо» А. Менчелла та «Водій міс Дейзі» А. Урі).

Типологічні сходження простежуються в уявленнях про старість і старіння й всередині американської драматургії: паралелі чоловічих стратегій старіння між Гаррі Пітерсом («Зв'язки пана Пітерса» А. Міллера) та

Гарднером Черчем («Портрет Черчей» Т. Хау) або жіночих моделей – між Етель Тейер («На Золотому озері» Е. Томпсона) та Фонсією Дорсі («Гра в джин» Д. Л. Коуберна).

Одним із драматургічних засобів нейтралізації ейджизму є «перегляд життя», який сприяє зануренню літніх дійових осіб у власне минуле, що дозволяє їм відрефлексувати прожиті роки. Досвід минулого допомагає адаптуватися до змін геронтогенезу і самоствердитися. Відтак пам'ять у процесі старіння набуває особливого значення. У сучасній драмі превалюють (за класифікацією спогадів М. Менгена) *інтегративні ремінісценції*, які сприяють збереженню цілісності ідентичності персонажа у п'єсах «Водій міс Дейзі» А. Урі, «Любовні листи» А. Герні, «Прайдз Кроссінг» Т. Хау, «W;t» М. Едсон, «Чоловік для Памели» Дж. Патріка, «Найстаріший випускник» П. Джоунса, «На Золотому озері» Е. Томпсона, «Подорож до Баунтіфула» Х. Фуга.

Приєм «перегляду життя» є смисло- та сюжетотворчим у п'єсах «Довга різдвяна вечерея» Т. Вайлдера, «Водій міс Дейзі» А. Урі, «М. Баттерфляй» Д. Хванга, «Прайдз Кроссінг» Т. Хау та «W;t» М. Едсон. Порушуючи аристотелівський канон (через часову організацію дії, яка охоплює багато років, та використання відкритих композиційних фіналів), перші два твори демонструють вікову динаміку старіння відповідно до еріксонівської концепції безперервності розвитку особистості. Останні три драми, «брехтівські» за духом, сповна реалізують прийом «перегляду життя», уособлюючи індивідуальні варіанти жанру п'єси-спогаду. Крім того, інтерактивність у п'єсах-спогадах Д. Хванга та М. Едсон актуалізує сценічність як іманентну ознаку драми. Видається, що проведений аналіз художньої реалізації «перегляду життя» в драмі дозволяє окреслити тріаду *минуле-досвід-пам'ять*, яка у репрезентаціях старіння дає відповідь на питання, як (с)приймати літній вік.

Цей ланцюжок також пов'язаний із травматичним досвідом ідентичності, вихід з якого не завжди є гармонійним (драми Д. Хванга та М. Едсон). Як демонструють проаналізовані твори, літні дійові особи переживають різноманітні стресові стани під час вікової кризи старіння. Крім того, що травматичним маркером старості стає зображення фізичного занепаду літніх протагоністів, драматургічні репрезентації геронтогенезу посилюються такими тривалими психічними потрясіннями, як вимушена самотність, хвороба чи смерть близьких, фінансова скрута, дисгармонійні родинні стосунки.

Травматичними чинниками старості в сучасній драматургії США виступають взаємодія кодів тілесного та морально-суб'єктивного, гетеротопія геріатричних будинків та міжпоколінніві конфлікти. Сучасні автори для сцени утворюють тип дискурсу, де зображено як травматичний досвід ідентичності, так і шляхи виходу з нього. Так, міжгенераційні стосунки можуть бути як джерелом надзвичайно глибоких душевних мук, так і запорукою гармонійного переживання процесу старіння. На матеріалі трагедії В.Шекспіра «Король Лір» Г. Дунау робить висновок про можливість

гармонізації стосунків між поколіннями завдяки втручання персонажів-медіаторів. Роль медіаторів (фасилітаторів) у драматургічних репрезентаціях сімейних конфліктів належить представникам молодших поколінь у п'єсах «Точний центр Всесвіту» (1999) Дж. В. Торн, «Стрімкість осені» Е. Коубла та «Страхувальний канат» Д. Ліндсі-Ебера. Втім, фасилітатори, які не належать до родин протагоністів, репрезентовані частіше, ніж члени сімей літніх головних героїв, що виявляє ретельний аналіз драм «Найстаріший випускник» П. Джоунса, «Поступися місцем!» В. Дельмар, «Подорож до Баунтіфула» Х. Фута, «Пральня» М. Норман, «W;t» М. Едсон, «Серпень: округ Осейдж» Т. Леттса, «Між берегом і божевіллям» С. Е. Гурджиса; у п'єсі «Перший понеділок жовтня» (1978) Дж. Лоуренс і Р. Лі пропонують продуктивну модель міжпоколінневої взаємодії старшого чоловіка та молодшої жінки не в сімейному колі, а у професійному середовищі.

До геронтологічних маркерів віднесено активну і пасивну стратегії старіння; травматичність досвіду старіння через тілесний занепад та/або «невидимість»; самотність; хвороби та перебування у стаціонарі; фінансові труднощі; інфантилізацію літніх дійових осіб представниками молодших поколінь; «подорож» до минулого. Механізми мінімізації ейджистських стереотипів включають прийом «перегляду життя»; мережу стосунків солідарність-конфлікт із функцією фасилітатора, який єднає покоління; реалізацію архетипу мудрої старої; трансформацію образності занепаду на образ/и навченості, сили та розвитку літніх дійових осіб.

Отже, дискурс старіння у драматургії США пройшов етап від зображення бодай периферійних, проте позитивних репрезентацій літнього віку у п'єсах XVIII-XIX століть до амбівалентних, радше песимістичних картин пізньої зрілості протагоністів у текстах для сцени першої половини XX ст. У другій половині XX – початку XXI століть театральний простір країни фіксує важливі зміни у виставах з віковими аспектами старіння, які, віддзеркалюючи зсуви у суспільній атмосфері, демонструють багатство внутрішніх перетворень літніх дійових осіб, шляхи їхнього самопізнання та самовідкриття. У підсумку можна стверджувати наявність пентади проблемно-семантичних та поетикальних аспектів вікової динаміки дискурсу старіння в американській драмі, яка складається з: 1) домінантного мотивного комплексу міжпоколінневих конфліктів, вирішення якого відбувається як за допомогою моделі солідарність-конфлікт, так і за сприяння персонажів-медіаторів; 2) прийому «перегляду життя» як провідного інструменту збереження цілісності «я» у літньому віці, який реалізується різноманітними типами спогадів (М. Менген) та формує жанровий різновид п'єси-спогаду; 3) особливого простору геріатричних закладів, представленого двома антонімічними моделями (У. Крібернетг), в контексті якого формується жанровий різновид «історії хвороби»; 4) мотивного комплексу переплетіння еротико-танатичних первнів, де американські драматурги надають перевагу життєвому Еросу як уособленню активної позиції літніх персонажів у пізній зрілості; 5) «терапевтичної» ролі творчих імпульсів, що створює унікальний досвід старіння літніх персонажів-митців.

Проведене дослідження цих аспектів на матеріалі драматургії США та Європи є запрошенням до вивчення дискурсу старіння в інших родо-жанрових системах національних літератур.

Кожна з проаналізованих площин збагачує усвідомлення гетерогенності літнього віку, репрезентованої індивідуальними авторами у різні історичні періоди. Розквіт літературознавчої геронтології дозволяє говорити про потужний розвиток галузі на фоні зростання середньої тривалості життя, розмаїття якого збагачує динаміка пізньої зрілості. Слідом за розробниками ЛГ М. Гуллетт, К. Вудворт, Е. Вайетт-Браун, Є. Стонсікайте перспективою розвитку галузі вбачаємо у поглибленому дослідженні творчості драматургів та загалом письменників у пізній зрілості, чиї художні твори можуть демонструвати потенційно інші шляхи саморозуміння та самореалізації під час процесу старіння у порівнянні з ранніми періодами їхньої творчої діяльності. На відміну від емпіричних наук літературознавча геронтологія пропонує ширшу інтерпретацію досвіду старіння та відповіді на питання, як сприймати цей період життя, а драматичні твори власною унікальною «мовою» надають цінну художню інформацію, яка сприятиме кращому розумінню діалектики старіння.

Результати дослідження можуть стати підґрунтям для подальшого теоретичного осмислення сучасного літературного процесу, зокрема узагальнення й глибшого вивчення представлених у ньому художніх текстів з віковими аспектами старіння, сценічно-театральних репрезентацій літнього віку та стратегій мінімізації ейджистської свідомості. Окремою науковою проблемою є масштабне дослідження творчості у пізній зрілості, в якому можуть бути враховані окремі положення цієї дисертації.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

Гайдаш А. В. Дискурс старіння у драматургії США: проблемне поле, семантика, поетика: монографія / А. В. Гайдаш. – Дніпро: Акцент ПП, 2019. – 416 с.

Рецензія на монографію:

Blashkiv Oksana. Aging and/with Literature. *New Horizons in English Studies*, 2020. №5. P. 218-224. URL: <https://journals.umcs.pl/nh/article/view/11185/0>

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Гайдаш А.В. Моделювання образної системи персонажів похилого віку в одноактівках Ю.О'Ніла 1913-1920-х років. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2015. Вип. 52. С. 61-63.
2. Гайдаш А.В. Дискурс вікової динаміки старіння: визначення та завдання (на матеріалі сучасної драматургії США). *Літературний процес:*

- методологія, імена, тенденції*: Збірник наукових праць (філологічні науки). Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2015. № 5. С. 92-96.
3. Гайдаш А.В. Трансформація ейджистських стереотипів у сучасній драматургії США. *Наукові праці. Серія «Філологія. Літературознавство»*. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2015. Т. 259. Вип. 247. С. 19-22.
 4. Гайдаш А.В. Дискурс старіння у соціокультурному полі США: образ літньої людини в драматургії XVIII століття. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*: Збірник наукових праць (філологічні науки). Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2016. № 7. С. 18-23.
 5. Гайдаш А.В. Різновиди архетипу мудрої старої у жіночій драматургії США. *Синopsis: текст, контекст, медіа. Електронний фаховий журнал*. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2016. № 2 (14). URL: <http://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/195/193>.
 6. Гайдаш А.В. Адаптаційна стратегія геронтогенезу у п'єсі «Найстаріша професія»: відлуння рейганоміки у геріатричному борделі. *Наукові праці. Серія «Філологія. Літературознавство»*. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2016. Т. 271. Вип. 259. С. 12-17.
 7. Гайдаш А.В. The portrait of the old lady in Eric Coble's *The Velocity of Autumn*. *Studia Philologica (Філологічні студії)*: Збірник наукових праць. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2016. Вип. 6. С. 101-105.
 8. Гайдаш А.В. Дискурс вікової динаміки старіння в сучасній американській драматургії як маніфестація «духу часу» (на матеріалі п'єси Альфреда Урі «Водій Міс Дейзі» (1987)). *Наукові записки. Серія «Філологічні науки»*. Кропивницький: Видавець Лисенко В.Ф., 2017. Вип. 153. С. 70-75.
 9. Гайдаш А.В. Literary Portrayals of the Elderly Artists in Tina Howe's *Coastal Disturbances: Four Plays*. *Studia Philologica (Філологічні студії)*: Збірник наукових праць. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2017. Вип. 8. С. 92-98.
 10. Гайдаш А.В. Дискурс старіння в драматургії початку XXI ст.: проблемно-семантичні аспекти (на матеріалі п'єс Великої Британії, Польщі, Словаччини, США). *Синopsis: текст, контекст, медіа. Електронний фаховий журнал*. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2017. № 2 (18). URL: <http://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/247/235>
 11. Гайдаш А.В. Репрезентації геронтогенезу в античній комедії: витоки формування ейджизму. *Сучасні літературознавчі студії*: Збірник наукових праць. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2017. Вип. 14. С. 147-157.
 12. Гайдаш А. Репрезентації старіння як пограниччя у драматургії Едварда Олбі. *Наукові праці. Серія «Філологія. Літературознавство»*. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2017. Т. 289. Вип. 301. С. 113-117.
 13. Гайдаш А. Особливості п'єси-спогаду як жанрового різновиду драматургії старіння (на матеріалі «Pride's Crossing» Тіни Хай). *Літературний процес*:

- методологія, імена, тенденції*: Збірник наукових праць (філологічні науки). Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2017. № 10. С. 51-56.
14. Гайдаш А.В. Проблемно-семантичні аспекти дискурсу старіння у драмах «Кохання під берестками» Ю.О'Ніла та «Смерть комівояжера» А.Міллера. *Філологічні науки: Збірник наукових праць*. Полтава: Полтав. нац. пед. ун-т. імені В.Г.Короленка. 2017. Вип. 26. С. 31-36.
 15. Гайдаш А.В. Representation of the elderly protagonist in Tracy Letts' *August: Osage County*. *Studia Philologica (Філологічні студії)*: Збірник наукових праць. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2018. Вип. 10. С. 120-125.
 16. Гайдаш А. Композиційні особливості п'єси-спогаду «М.Баттерфляй» Д.Г.Хуанга. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*: Збірник наукових праць (філологічні науки). Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2018. № 12. С. 24-28.
 17. Гайдаш А. До питання дефініції літературознавчої геронтології. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*: Збірник наукових праць (філологічні науки). Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2019. № 13. С. 18-23.
 18. Гайдаш А.В. Діахронічна перспектива дискурсу старіння в літературі Західної Європи та США. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2019. Вип. 2 (18). С. 8-27.
 19. Гайдаш А.В. Особливості міжпоколінневого конфлікту в американській драматургії другої половини ХХ – початку ХХІ століть (на матеріалі п'єс Х.Фута, П.Джоунса та С.Е.Гурджиса). *Studia Philologica (Філологічні студії)*: Збірник наукових праць. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2019. Вип. 13. С. 98-105.

Статті в іноземних виданнях:

1. Редька І.А., Гайдаш А.В. Образна гравітація в текстовій модифікації ейджизму: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі вірша Мей Сартон «Old Lovers at the Ballet»). *Science and Education a New Dimension. Philology*. Budapest, 2017. Volume 36. Issue: 136. P. 43-46. (персональний внесок здобувача – **50%**, а конкретно – постановка питання, відбір матеріалу, огляд публікацій за темою, введення одного з ключових інструментів дослідження (ейджизм) та текстуальний аналіз поезії з позицій літературознавчої геронтології)
2. Гайдаш А. Модифікація архетипов мудрого старця/стариці в драматургії Наоми Воллас. *Conversatoria Litteraria. Międzynarodowy Rocznik Naukowy*. Siedlce Bańska Bystrzyca, 2017. Volume 11. S. 509-525.
3. Gaidash A. Representation of Chronotope in Drama of Aging (a case study of *Chasing Manet*). *Inskrypcje. Półrocznik*. Siedlce: Wydawnictwo Naukowe IKR[I]BL, 2018. R. VI, z. 10 (1). P. 171-180.

4. Гайдаш А. Репрезентації пізньої зрілості у драматургії А. Чехова. *Inskrypcje. Półrocznik*. Siedlce: Wydawnictwo Naukowe IKR[I]BL, 2019. R. VII, z. 12 (1). С. 109-116.

Статті в інших виданнях:

1. Гайдаш А.В. Танатичний дискурс персонажів похилого віку в п'єсі Тіни Хау «Портрет родини Черчей». *Літературний процес: мова мистецтва і мистецтво мови*. Матеріали V щорічної Міжнародної наукової конференції. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2014. С. 56-64.
2. Gaidash A. Discourse of ageing in Tina Howe's *A Marriage Cycle*. *Forum for contemporary issues in language and literature. Novel approaches in language, literature and culture studies*. Monograph. Ed. by Katarzyna Kozak, Joanna Kolbusz-Buda. Wydawnictwo IKR[i]BL: Siedlce, 2014. Vol. I. P. 11-23.
3. Gaidash A. Age awareness in modern non/canonical US women drama. *Literatura. Kanon. Gender*. Gdansk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdanskiego, 2016. P. 28-35.
4. Gaidash A. «The Years are Coming Up Fast Behind Us»: Representations of the Elderly Characters in Three Plays by Naomi Wallace. *Cross-Cultural Perspectives in Literature and Language*. San Diego, CA: Æ Academic Publishing, 2017. P. 23-44.
5. Гайдаш А.В. Динамика старения и репрезентации старости в пьесе С.Э.Гурджиса «Между берегом и сумасшествием». *Сборник статей по итогам III-й международной конференции «Язык и действительность. Научные чтения на кафедре романских языков им. В.Г. Гака»*. Том 3. Москва: Издательство «Спутник+», 2018. С. 79-84.
6. Гайдаш А.В. Особенности межпоколенческого конфликта в пьесе Х.Фута «Путешествие в Баунтифул» (1953). *Сборник статей по итогам IV-й международной конференции «Язык и действительность. Научные чтения на кафедре романских языков им. В.Г. Гака»*. Том 4. М.: Издательство «Спутник +», 2019. С. 73-79.
7. Гайдаш А.В. Поетика пізньої зрілості у виставах Київського академічного Молодого театру. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. Київ: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2019. Вип. 3. С. 236-240.

АНОТАЦІЯ

Гайдаш А. В. Дискурс старіння у драматургії США: проблемне поле, семантика, поетика. – Монографія.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальностями 10.01.04 – література зарубіжних країн. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2020.

Дисертація присвячена конструюванню моделі дискурсу старіння у драматургії США за допомогою інструментарію літературознавчої геронтології. У фокусі розвідки – розгляд літературознавчої геронтології як сучасної міждисциплінарної галузі та імплементація її напрацювань у поле української науки про літературу. Розглянуто проблемно-семантичні та поетикальні аспекти вікової динаміки старіння у текстах американських драматургів із залученням типологічних паралелей із творами інших національних літератур. Висвітлені, зокрема, моделі міжпоколінневих конфліктів, гетеротопії геріатричних закладів, функціонування мотивів «перегляду життя» та ремінісценцій, жанрові різновиди п'єси-спогаду та «історії хвороби», переплетіння еротико-танатичних первнів, а також зображення творчих імпульсів у пізній зрілості. Проаналізовано репрезентації ейджизму та художні варіанти мінімізації ейджистських стереотипів у драматичних текстах.

Ключові слова: літературознавча геронтологія; ейджизм; «успішне старіння»; самостереотипізація; геронтомаркер; динаміка старіння; міжпоколінневий конфлікт; «перегляд життя»; ремінісценція; п'єса-спогад; «історії хвороби»; гетеротопія геріатричних будинків; late style.

АННОТАЦІЯ

Гайдаш А. В. Дискурс старения в драматургии США: проблемное поле, семантика, поэтика. – Монография.

Диссертация на соискание учёной степени доктора филологических наук по специальности 10.01.04 – литература зарубежных стран. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко. – Киев, 2020.

Диссертация посвящена конструированию модели дискурса старения в драматургии США с помощью инструментария литературоведческой геронтологии. В фокусе работы – рассмотрение литературоведческой геронтологии как современной междисциплинарной области и имплементация ее наработок в поле украинской науки о литературе. Рассмотрены проблемно-семантические и поэтикальные аспекты возрастной динамики старения в текстах американских драматургов с привлечением типологических параллелей с произведениями других национальных литератур. Освещены, в частности, модели межпоколенческих конфликтов, гетеротопии геріатрических учреждений, функционирование мотивов «обзора жизни» и реминисценций, жанровые разновидности пьесы-воспоминания и «истории болезни», переплетение эротико-танатичных начал, а также изображения творческих импульсов в поздней зрелости. Проанализированы репрезентации эйджизма и художественные варианты минимизации ейджистських стереотипов в драматических текстах.

Ключевые слова: литературоведческая геронтология; эйджизм; «успешное старение»; самостереотипизация; геронтомаркер; динамика старения; межпоколенческий конфликт; «обзор жизни»; реминисценция; пьеса-воспоминание; «истории болезни»; гетеротопия геріатрических домов; late style.

SUMMARY

Gaidash A.V. Discourse of aging in the US drama: problem field, semantics, poetics. – Monograph.

Thesis for a Doctoral Degree in Philology. Specialty: 10.01.04 – Literature of Foreign Countries. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, 2020.

The dissertation addresses the construction of the discourse of aging in the American drama in the framework of literary gerontology. The academic novelty of the research is corroborated by its being the first endeavor in the Ukrainian humanitarian studies to study semantic and poetical dimensions of late adulthood representations in US drama. The thesis argues that the frequency of the representations of the “third age” in fiction and onstage is generated by the challenges of our times, in particular, by the increased average life expectancy, the awareness of loneliness and worthlessness by the elderly. The relevance of the aging discourse is driven by the need to raise our awareness concerning the increase in life expectancy that is reflected in recent fiction. Age studies and gerontological studies of the 20th century recommend socio-psychological and historical-cultural analyses to comprehensively cover the phenomenon of aging. The outline of the main milestones in social and artistic representations of aging in Western civilization in a diachronic perspective, based on the philosophical, anthropological and historical works of S. de Beauvoir, D.H. Fischer, and T.R. Cole discerns opposing attitudes towards the elderly in the history of Western civilization: reverence as much as neglect. The author traces the representations of old age in the landmark works and texts (including drama) of antiquity, the Middle Ages, the Renaissance, 17th-20th centuries in junction with anthropological observations of a particular period. The religious and communal perception of late adulthood can be traced in Western civilization from the time of antiquity to the end of the 16th century. Then there transpired a sharp transition to scientific and individualistic perception of old age in Europe and the USA in the period from the 18th to the 20th centuries. The thesis claims that the dominant aspect of the aging discourse in literature for a long time has been and remains the motive complex of intergenerational conflicts. Apart from that, contemporary fictional discourse of the dynamics of aging also focuses on the representations of elderly characters’ everyday life, their social statuses, the relations within their families, and issues of transcendence. The findings of the research show that societal attitudes toward old age and aging and their literary manifestations have undergone dramatic, sometimes polar, transformations over more than two millennia.

The focus of the work is the consideration of literary gerontology as a modern interdisciplinary field and the implementation of its approaches in the field of Ukrainian literary studies. Literary gerontology emerges in the mid-1970ies in the framework of age studies. Scholars of literary gerontology examine the gerontological markers in fictional texts. Unlike sociologists or medical gerontologists who regard biological aging as involution of the body/brain and degradation of the individual, the literary scholars consider fictional representations of late adulthood in a much more contrastive and tragic focus: elderly people are forced to deal with numerous negative stereotypes of old age in

a youth-oriented culture. Therefore the key concept of literary gerontology studies is ageism, with its etymology traced in the lexical unit of “age”. Its initial meaning “lifetime; maturity; vital force” was lost over time, acquiring the connotation of “decline” (feebleness; senility). One of the problems of literary gerontology studies is the widespread use of ageist euphemisms in fiction.

The thesis tackles semantic and poetic aspects of the dynamics of aging in the texts of American playwrights drawing typological parallels with the dramatic works of other national literatures. In particular, models of intergenerational conflicts, heterotopia of geriatric institutions, the functioning of the “life review” techniques and reminiscences, genre versions of a memory-play and “pathography”, the interweaving of erotic and thanatic motifs, as well as images of creative impulses in late adulthood are highlighted. The representations of ageism and artistic options for minimizing age stereotypes in dramatic texts are analyzed. The dissertation also studies the notions of norm and ableism in late adulthood allowing to apply to dramatic text analysis a new genre of pathography, indicative of the gerontological portrayals of a number of the elderly protagonists. Also, the poetics of old age is considered via artistic representations of the elderly and their strategies of aging (active and passive) in some current performances.

Key words: aging; literary gerontology; ageism; “successful aging”; strategies of aging; self-stereotyping; gerontological marker; dynamics of aging; intergenerational conflict; “life review”; reminiscence; memory play; “pathography”; heterotopias of nursing homes; late style.

Підписано до друку 05.10.2020 р. Зам. № 1008.
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний. Друк – цифровий.
Наклад 100 прим. Ум. друк. арк. 0,9.
Друк ЦП «КОМПРИНТ». Свідоцтво ДК №4131 від 04.08.2011 р.
м. Київ, вул. Предславинська, 28
095-941-84-99, 067-209-54-30
email: komprint@ukr.net